

**ARAP ÜLKELERİNDEN GELEN TURİSTLERİN ETKİLERİNE
YÖNELİK YEREL HALKIN ALGISI: SAPANCA ÖRNEĞİ**

*PERCEPTION OF LOCAL PEOPLE TOWARDS THE INFLUENCES OF
TOURISTS FROM ARAB COUNTRIES: SAPANCA SAMPLE*

Hüseyin ÇEKEN* Gülay ÖZDEMİR YILMAZ** Nur ERTÜRK***

*Geliş Tarihi: 19.02.2018
(Received)*

*Kabul Tarihi: 16.05.2018
(Accepted)*

ÖZ: Türkiye'ye yönelik uluslararası turizm hareketleri incelendiğinde, Arap ülkelerinden gelen turist sayısının giderek arttığı görülmektedir. Türkiye, sahip olduğu eşsiz doğal güzellikler ile birlikte tarihi, coğrafi ve kültürel yakınlığı, dizi ve filmlerin etkileri, sosyal medya gibi daha birçok nedenle Arap turistlerin gözde ziyaret yerlerinden biri haline gelmiştir. Arap turistler, ülkemizde özellikle sıcak yaz dönemlerinde yeşil ve suyun bulunduğu serin ve sakin yerleri olarak yoğun bir şekilde tercih etmektedirler. Sapanca yöresi başta sahip olduğu gölü ile Arap turistler için başlı başına bir çekim yeridir. Sapanca yaz aylarında birçok Arap turisti ağırlamakla birlikte her geçen gün yöreyi ziyaret eden turist sayısı artmaktadır. Hatta bu turistlerin kalıcı bir hale gelmesi emlak satışlarını da başlatmıştır. Sapanca' da görülen Arap turizmi ekonomik, sosyo-kültürel, çevresel birçok değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Sapanca'da yaşayan halkın Arap ülkelerinden gelen turistlerin yöreye etkilerini nasıl değerlendirdiklerini belirleyebilmektir. Yapılan araştırma sonucunda, Arap turistlerin ziyaretlerinin yerel halk tarafından olumlu karşılanmadığı, Sapanca halkına yarardan çok zarar verdiği düşüncesine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Arap turistler, Algı, Turizmin etkileri, Yerel halk, Sapanca*

ABSTRACT: When examining international tourism movements towards Turkey, there is an increase in the number of tourists from Arab countries. Turkey, with its unique natural beauty with its historical, geographical and cultural proximity, and the impact of the series and films, has become one of the favorite places to visit more Arab tourists as the influence of social media. Arab tourists prefer the cool and calm places of our country, particularly in the hot summer months, where green and water meets. The Sapanca region is a major attraction for Arab tourists with the lake that it has in the first place. Sapanca has attracted many Arab tourists in the summer months, and the number of tourists visiting the region is increasing day by day. The fact that these tourists become permanent has also

*Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Öğretim Üyesi, Muğla/KÖTEKLİ,
huseyin_cken2001@yahoo.com

**Dr. Öğretim Üyesi, Balıkesir Üniversitesi Öğretim Üyesi, Balıkesir/ÇAĞIŞ,
gulay@balikesir.edu.tr

***Yüksek Lisans Öğrencisi, Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı,
Balıkesir/ÇAĞIŞ, nurerturkkk@hotmail.com

started estate sales. The Arab tourism seen in Sapanca brought with it many changes in economic, socio-cultural and environmental. The aim of working in this direction is to be able to determine how the people living in Sapanca evaluated the tourists' influences from the Arab countries on the locality. As a result of the research, it has been found that the visits of Arab tourists are not favored by the local people, and they think that they are harmful to the people of Sapanca.

Key Words: Arab Tourists, Perception, Tourism impacts, Local people, Sapanca.

1.GİRİŞ

Türkiye, sahip olduğu doğal güzellikleri, zengin tarihi, kültürü ve dört mevsimin yaşandığı iklim yapısıyla son yıllarda uluslar arası turizm pazarında önemli bir yere sahip olan Arap ülkeleri için çekici bir varış yeri haline gelmeye başlamıştır. Ekonomisi, turizm potansiyeli, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin yaygın olmasıyla birlikte Arap dünyasıyla olan tarihi, kültürel ve coğrafi yakınlığı sebebiyle turizm açısından diğer bölgelere göre avantajlı konumda yer almaktadır. Kişi başına düşen yüksek milli gelir ve diğer ülkelerde gelir kaynaklarının artması sonucunda Arap ülkeleri uluslar arası turizm açısından ülkemiz ve diğer ülkeler için son derece önemlidir (Mengü 2012). Arap turistlerin ülkemize artan ilgisi ve yüksek gelir bırakan pazar konumunda olmaları (Sarı ve Yıldırım 2015: 385) Arap dünyasının Türkiye için de önemli bir pazar haline gelmesini sağlamıştır. Son yıllarda Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü'nün yapmış olduğu çalışmalar, televizyonda yayınlanan diziler, Arap ülkelerinde faaliyet gösteren seyahat acentaları ve tur operatörlerinin pazarlama çalışmaları Türkiye'nin Arap dünyasıyla olan yakınlığına büyük katkı sağlamıştır (Mengü 2012). Özellikle 2000'li yıllarda Türk dizilerinin Ortadoğu ve Balkanlardaki televizyon kanallarında gösterime girmesi ve beğenilmesi ülkemizde belirgin olarak Arap turist sayısında değişim yaşanmasını sağlamıştır (Nuroğlu 2013:8).

Günümüzde uluslararası turizm pazarında önemli bir yere sahip olan Arap dünyası, ülkemizde turizm talebini oldukça etkilemektedir. Arap Baharı'nın başladığı 2010 yılından sonraki yıllarda Türkiye'nin turist sayısında ve turizm gelirlerinde artış görülmektedir. Arap Baharı sonrası dönemde Fas, Cezayir, Sudan'dan, Mısır, Tunus ve Irak'tan Türkiye'ye gelen turist sayılarında artışlar yaşanmıştır (Hacıoğlu ve Saylan, 2014). 2017 yılı itibariyle ise, Türkiye'yi ziyaret eden Arap turist sayısı 3 milyona yaklaşmıştır (<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>).

Türkiye'yi ziyaret eden Arap turistler, özellikle belirli yerleri tercih etmektedirler. Sapanca, Arap turistler tarafından gözde yerlerden biri haline gelmiştir. Bu çalışmada, Sapanca'da yaşayan yerel halkın Arap turistlerin ziyaretlerinin etkilerine yönelik algıları belirlenerek, bu ziyaretleri destekleyip desteklemedikleri araştırılmaktadır.

2. ARAP TURİSTLERİN SAPANCA'YI ZİYARET ETME NEDENLERİ VE ETKİLERİ

Arap turistlerin Türkiye’de özellikle belirli yerlere ziyaretlerinin yoğun olduğu görülmektedir. Turistlerin en çok tercih ettikleri yerler İstanbul, Yalova Bursa illeridir. Bu illerin tercih edilmesinde en önemli etkenler; ulaşım kolaylığı, aşına olunan yerler olmaları, iklim koşulları ve doğal güzelliklerdir. Son yıllarda yeni deneyimler yaşamak isteyen Arap turistler için Sapanca, Abant, Trabzon/Uzungöl de sıcak yaz dönemlerinde yeşil ve suyun bulunduğu serin ve sakin yerler olarak yoğun bir şekilde tercih edilmektedir (<https://www.baka.org.tr/uploads/32034768862650Korfez-Turizm-Stratejileri.pdf>).

Araştırmanın yapıldığı yer olan ve sahip olduğu doğal çekicilikleri ile gelişen bir destinasyon adayı olan Sapanca, son yıllarda özellikle bahar ve yaz aylarında Arap turistler tarafından en çok ziyaret edilen yerlerden biri haline gelmeye başlamıştır. Herhangi bir destinasyonun turizm pazarlarında başarı sağlayabilmesi için geniş tüketici kitleleri arasında tanınması, benimsenmesi ve pazarda tutunması gerekmektedir (Doğanlı 2006: 106). Sapanca’nın coğrafi konumu, iklim özellikleri, İstanbul’a fiziksel yakınlığı, başta Sapanca Gölü olmak üzere pek çok doğal güzelliği, Arap turistlerin hem tatil hem de yatırım için çekici faktörleri olarak değerlendirilmektedir. Genel olarak Arap turistlerin seyahat kararlarında aile ve arkadaşlarının etkili olduğu (akt. Sarı ve Yıldırım 2015) göz önüne alındığında yörenin eşsiz çekiciliklerini ve memnuniyetlerini birbirlerine aktarmaları sonucunda gelecek yıllarda da ziyaretlerin artacağı düşünülmektedir. Zengin vd.(2014)’nin yapmış olduğu çalışmada da, Arap ülkelerinden gelen turistlerin Sakarya ilinde en çok Sapanca ilçesini tercih ettikleri, tur firmaları tarafından son 2 yıldır yöreye 20 binin üzerinde Arap turist geldiği, yörede bulunan 5 yıldızlı otellerde konakladıkları belirtilmiştir. Yapılan çalışmada, turistlerin doğal güzellikleri görmek amacıyla yapmış oldukları gezilerin ardından Sapanca Gölü kenarına gelip burada deniz bisikletlerine bindikleri, sahil kenarında hediyelik eşya satanlardan alışveriş yaptıkları ifade edilmiştir. Ayrıca, Sakarya’ya gelen Ortadoğu ve Arap kökenli turistlerin bu şehri tekrar ziyaret etmek istediklerini ve daha uzun süre kalmak amacıyla konut projelerine ilgi gösterdiklerini belirterek bunu yörede yaşanan gelişme olarak vurgulamışlardır. Yazarlar, doğal güzeleğe sahip yörede Arap turistler için yapılan konut projelerinin sonucu olarak yakın gelecekte bu turistlerle daha sık karşılaşılacağı, yeni iş fırsatlarının ortaya çıkacağı, otel ve yiyecek içecek işletmelerinin uygun yeni paketler oluşturmaya da yol açacağı öngörüsünde bulunmuşlardır.

Sapanca’ya yönelik Arap turistlerin artan ziyaretleri turizmin doğal sonucu olarak yörede birtakım ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerin yaşanmasına neden olmuştur. Bir bölgede turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için ancak yerel halkın desteğinin sağlam olması gerekmektedir. Ayrıca yerel halka

turizmin olumlu etkileri ne kadar çok aktarırsa yerel halkın hem turistlere olan bakış açıları olumlu yönde değişecek hem de turizme olan destekleri artacaktır (Türker ve Türker 2014: 83). İlgili alan yazın incelendiğinde, bu konu ile ilgili birçok araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın devamında, yerel-halk turist etkileşimi üzerine yapılan çalışmalar incelenmektedir.

3. YEREL HALKIN TURİZME YÖNELİK TUTUM VE DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN ÇALIŞMALAR

Turizm faaliyetlerinin yerel halk tarafından nasıl algılandığının, halkın turizme olan bakış açısının nasıl olduğunun belirlenmesine yönelik çok sayıda çalışma mevcuttur. Bunlardan ilki olan Eralp (1974)'in çalışmasında, turizmin etkilerinden uzak olan Ankara'nın Kalecik ilçesi ile Balıkesir'in Erdek ilçesi karşılaştırılmıştır. Çalışmada, turizmin sosyal ve ekonomik etkileri üzerinde durulmuştur (akt. Türker ve Türker, 2014). Butler (1980) ise çalışmasında, bir yörede turizm faaliyetlerinin başlamasıyla, turizm gelişimi için yerel halkın verdiği desteğin önemini vurgulamaktadır. Çalışmada, turizmin gelişmesiyle birlikte yerel halkın ekonomik açıdan olumlu, sosyo- kültürel açıdan ise olumsuz yönde etkilendiği, böylelikle turizme olan bakışın olumsuzlaştığı ve hatta turizme yönelik desteklerinin giderek azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ap (1992) yapmış olduğu çalışmada, yerel halkın turizme yönelik tutumu ve yerel halkın turizme desteğinin algılanan durumlara göre değişkenlik gösterdiğini vurgulamıştır. Yani yerel halk tarafından algılanan fayda, algılanan zarara göre fazlaysa halk turizme yönelik olumlu tutum ve davranış sergilemektedir. Tam tersi durumda ise, algılanmakta olan zarar yarardan fazlaysa halk turizmi desteklememektedir. Yerel halkın çevresel, sosyal, kültürel veya ekonomik problemlerin temelinde turizmin olabileceğini düşünmesinin asıl sebebinin turistlerle yakın ilişki kuramayışlarından kaynaklanabileceğini vurgulamıştır. Yoon vd. (2001) çalışmalarında, yerel halkın turizmin olumlu ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel etkileri olduğunu, ekonomik ve çevresel etkileri daha fazla algıladıklarını tespit etmişlerdir. Akova (2006) ise, yerel halkın turizmin etkilerine ilişkin algılamalarında ve turizme yönelik tutumlarında bir farklılık olup olmadığını incelemiştir. Çalışmada, turizme yönelik olumsuz algıların olumluya doğru ilerlediği sonucuna ulaşılmıştır. Alaeddinoğlu (2007) Van ilinde yerel halkın turizmi algılama şekli ile ilgili yaptığı çalışmada, ildeki yöre halkının turiste ve turizme karşı pozitif bir bakış açısı sergilediği ve yöre halkının turizm sektörünün desteklenmesine karşı olumlu yaklaşımları tespit edilmiştir. Çalışkan ve Tütüncü (2008), turizmin yerel halk üzerindeki etkilerini Kuşadası örneği üzerinden incelemiştir. Yazarlar, turizm ve halk arasındaki iletişimi çeşitli boyutları ile ele almışlar, turizmin yerel halk üzerindeki etkilerini vurgulayarak, yerel halkın da sürdürülebilir gelişim için turizme bakış açısının iyi bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Gümüş ve Özüpekçe (2009)'nin yapmış oldukları çalışmada, Foça halkının turizme

karşı, sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik algıları belirlenmeye çalışılmaktadır. Çalışmada, bölgedeki yerel halkın turizmin çevresel etkilerine karşı olumsuz, ekonomik etkilerine karşı ise, olumlu bir tutum sergiledikleri belirlenmiştir. Doğan ve Üngüren (2012) ise çalışmalarında, Isparta halkının turizme yönelik bakış açılarını değerlendirmektedirler. Çalışmada, turizmin gelişimi için bölgede ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmenin hızlanacağı ifade edilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, yerel halkın yörenin turizm potansiyeli hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı, bölgede turizm için alt yapı kaynaklarının yetersiz olduğu ve tanıtım çabalarının istenilen düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Avcıkurt (2015) yaptığı çalışmasında, yerel halkın turizme ve turistlere olan bakış açısının geçici olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, genellikle tatilin kısa süreyi kapsamaması ve ilişkilerin tekrarlanmayan özellik taşımasının turist-yerel halk ilişkisini sınırladığını, halkın kendilerini yabancı turistlere karşı daha aşağı hissederek bir takım gücenmelerin yaşandığını, turist- yerel halk karşılaşmalarında yenilik arama isteğinde doyuma ulaşma kısımlarında bir takım eşitsizliklerin meydana geldiğini belirtmektedir. Boğan ve Sarıışık (2016) Antalya'da yerel halkın turizm faaliyetlerine yönelik algıları üzerine yaptıkları çalışmada, yerel halkın turizm faaliyetlerinin bölgeye olumsuz etkilerinden çok olumlu etkilerinin olduğu düşüncesine sahip olduklarını belirlemiştir.

Halkın turizmin gelişme sürecine katılımını sağlayarak görüşlerini almak, bilinçlendirmek, eğitmek, turizmin faydalarından nasıl yararlanılabileceğini öğretmek kendilerini turizmin bir parçası olarak görmelerini sağlayacaktır (Avcıkurt 2003: 85). Fransa, İtalya, İspanya, Yunanistan gibi destinasyonların turizm açısından gelişmelerinin en önemli nedenlerinden biri de, sahip oldukları turistik arz kaynakları ile birlikte yerel halkın turistlere olan yaklaşımlarıdır (Cengiz ve Kırkbir 2007: 20).

Yapılan çalışmalar ışığında, uluslararası turizm hareketleri içerisinde önemi giderek artmaya başlayan Arap turistlerin ziyaretlerinin etkilerinin yerel halk tarafından nasıl algılandığına yönelik bir araştırma yapılmasının yerinde olacağı düşünülmüştür. Araştırmanın amacı ve önemi ise, çalışmanın devamında açıklanmaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yapılan bu araştırmanın amacı, Sakarya ilinin turizm açısından en önemli ilçelerinden biri olan Sapanca'ya yönelik Arap turistlerin ziyaretlerinin, yörede yaşayan halk tarafından nasıl algılandığının belirlenebilmesidir. Sapanca, coğrafi konumu ve doğal güzellikleri ile yerli turistler açısından oldukça gözde bir destinasyondur. Son yıllarda Arap turistlerin ziyaretleri sonucunda yöreyi ziyaret edenlerin profili de değişmeye başlamıştır. Arap turistlerin ziyaretleri sonucunda yörede ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel birtakım değişikliklerin de olduğu bilinmektedir. Bu değişikliklerin yörede yaşayanlar tarafından nasıl algılandığı

oldukça önemli bir konudur. Sapanca'nın bu pazarda kalıcı hale gelmesi ve gelen ziyaretçi sayısını artırabilmesinin koşullarından biri yörede yaşayanların bu ziyaretlerden memnun kalmalarıdır. Turizmin gelişmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için ne kadar tedbir alınırsa alınsın yörede yaşayanlar memnun kalmazsa ve olumlu tutum içerisinde olmazlarsa tüm çabalar boşa çıkacaktır. Sapanca'ya yönelik yapılan bu ziyaretlerin etkilerinin ölçülmesi önemlidir. Yapılan ziyaretlerin etkilerini ölçmenin birçok yolu vardır. Bu çalışmada yörede yaşayanların düşüncelerinin tespiti amaçlanmıştır. Araştırmanın konusu yerel halkın turizmi desteklemesine yardımcı olabilecek ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel faktörleri irdelemektir. Böylelikle Arap turistlere ilişkin tutumları da belirlenebilecektir. Sadece Sapanca'da yaşayan halk arasından örnek kütleye ulaşılmıştır. Yerel halkın turizme ve turistlere yönelik tutumlarına yönelik çok sayıda araştırma olmasına karşın Sapanca için ve Arap turistlere yönelik bir araştırmaya rastlanamamıştır. Araştırma kapsamına Sapanca'da yaşayan yerel halk dahil edilmiş ve bunların görüşleri değerlendirmeye alınmıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın sonuçları yalnızca kapsam içindeki anket uygulanan yerel halk için geçerli olup genellenemez.

Bahsedilen amaca ulaşmayı hedefleyen çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Sapanca'da yaşayanlar Arap turistlerin ziyaretlerinin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerini nasıl algılamaktadırlar?
2. Sapanca'da yaşayanlar demografik özellikleri açısından algılanan etkilere ilişkin farklılık göstermekte midir?

5. YÖNTEM

Araştırmada veri ve bilgilere ulaşmak için nicel araştırma yöntemlerinden olan yüz yüze anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın amacına yönelik çok fazla veri toplanabilmesi ve bireylerin davranışsal, güdüsel ve algısal özelliklerine ilişkin bilgilerin sağlanabilmesi nedenleriyle anket tekniği tercih edilmiştir (Ural ve Kılıç 2013: 54).

5.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, Sakarya ilinin şehir merkezine 17.km uzaklıkta bulunan ve Sakarya'nın doğal güzellikleri ile en gözde turizm mekanlarından olan Sapanca'da yaşayan halk oluşturmaktadır. Sapanca 40.045 nüfusa sahiptir (tüik.gov.tr). Söz konusu ilçede yaşayan halka olasılığa dayalı olmayan kolayda örnekleme tekniği yolu ile 450 adet anket dağıtılmış; 400 tanesinden geri dönüş alınabilmiştir. Anketlerden 384 tanesi değerlendirmeye alınmış; 16 anket ise çeşitli nedenlerden değerlendirmeye alınamamıştır. Evren büyüklüğüne karşılık örneklem büyüklüğü tablosuna göre; evren büyüklüğü 40.000 ise, gereken örneklem sayısı 380 (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2012, s. 137) dikkate alınmış ve yeterli örneklem büyüklüğüne ulaşılmıştır.

5.2. Veri Toplama Aracı

Araştırma anketi 15.03.2017-24.04.2017 tarihleri arasında uygulanmıştır. Anket formu hazırlanırken daha önce yapılan yerli ve yabancı yazın incelenmiştir. Anket soruları oluşturulurken Akova (2006), Gümüş ve Özüpekçe (2009) ve Boğan ve Sarıışık (2016)'ın çalışmalarından yararlanılmıştır. *Anket formu toplamda 2 bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümü demografik özelliklerle ilgili soruların yer aldığı Kişisel Bilgi Formu'ndan oluşurken, ikinci bölüm, Arap turistlerin Sapanca'yı ziyaretlerinin algılanan etkilerine yönelik sorulardan oluşmaktadır. Algılanan etkilere yönelik toplam 22 tane 5' li Likert ölçeği türünde önermeler yer almaktadır. Halkın bu bölümde yöneltilen önermeleri, "1.Kesinlikle Katılmıyorum, 2.Katılmıyorum, 3.Kararsızım, 4.Katılıyorum, 5.Kesinlikle Katılıyorum" arasında yanıtlamaları istenmiştir.*

5.3. Verilerin Analizi

Anket uygulaması gerçekleştirildikten sonra, değerlendirilmeye alınan verilerden ankete katılan halkın demografik özellikleri yüzde ve frekans yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Halkın algılarına yönelik ifadelerin ise aritmetik ortalama ve standart sapma analizleri yapılmıştır. Yapılan Kolmogorov-Smirnov testi neticesinde verilerin normal dağılım gösterdikleri anlaşılmış ve daha sonra parametrik testlerden olan t-testi ve "tek faktörlü varyans (Anova) analizi yapılarak, verilerin istatistiki açıdan anlamlılık düzeyleri anlaşılmaya çalışılmıştır. İki'den fazla olan gruplarda ortaya çıkan farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini ortaya koymak amacıyla "Çoklu Karşılaştırma-Tukey HSD Analizi" yapılmıştır. Analizlerdeki anlamlılık düzeyi " $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

5.4. Önermelere Ait Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik analizi için Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Bir ölçeğin güvenilirliği, ölçme aracının farklı zamanlarda tekrarlanan ölçümlerde aynı sonucu verme derecesini ifade etmektedir (Eymen, 2007: 74). Cronbach' s Alpha değerinin 0,70 ve üstü olduğu durumlarda ölçeğin güvenilir olduğu kabul edilir. Ancak, soru sayısı az olduğunda bu sınır 0,60 değeri ve üstü olarak kabul edilebilir (Kalaycı, 2006: 405). Algılanan etkiler ölçeğinin güvenilirlik katsayısı Cronbach's Alpha 0,65 olarak bulunmuştur.

6. BULGULAR

Araştırmanın örneklem grubunda yer alan bireylerin bireysel özelliklerine ilişkin dağılım Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Ankete Katılanların Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Kişisel Özellikler (n=384)				Kişisel Özellikler (n=384)									
Gruplar	F	%	Gruplar	F	%	Gruplar	F	%					
Cinsiyet	Kadın	112	29,2	Sapanca'lı olma durumu	Sapanca	292	76	Sapanca dışı	92	24			
	Erkek	272	70,8										
Yaş	18-27 arası	71	18,5	Meslek	Öğrenci	55	14,3	Ev hanımı	20	5,2			
	28-37 arası	45	11,7		Kamu personeli	22	5,7		Emekli	16	4,2		
	38-47 arası	220	57,3		İşçi	79	20,6			Turizm Çalışanı	28	7,3	
	48-57 arası	29	7,6		Esnaf	107	27,9				Turizm Esnafı	15	3,9
	58 ve üzeri	19	4,9		Öğretmen	22	5,7				Diğer	20	5,2
Medeni Durum	Bekâr	154	40,1	İkamet	5 yıl ve altı	29	7,6	16 yıl ve üzeri	300	78,1			
	Evli	230	59,9		6-15 yıl	55	14,3						
Öğrenim Düzeyi	İlköğretim	48	12,5										
	Lise	201	52,3										
	Önlisans	112	29,2										
	Lisans	20	5,2										
	Lisansüstü	3	0,8										

Tablo 1'e göre, araştırmaya katılanların 272'sinin (%70, 8) erkek olduğu belirlenmiştir. Yaş grubu dağılımlarına bakıldığında, 38-47 yaş grubunda olanlar 220 kişi (%57,3) ile ağırlıklı yüzdeye sahiptir. Katılımcılardan 230 kişi (% 59,9) evlidir. Öğrenim düzeyleri ile ilgili dağılım incelendiğinde, lise mezunlarının en yüksek yüzdeye sahip olduğu 201 kişi (%52,3) görülmektedir. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu 292 kişi (% 76) Sapanca'lıdır. Meslek dağılımı açısından bakıldığında, esnaf olanların 107 kişi (% 27,9) diğer meslek gruplarına göre fazla olduğu, çoğunun 16 yıl ve üzeri (%78,1) Sapanca'da ikamet ettiği belirlenmiştir.

Tablo 2'de Arap turistlerin Sapanca'yı ziyaretlerinin yörede yaşayanlar tarafından algılanan etkilerine yönelik katılım durumları yer almaktadır. Olumsuz bir ifadeye katılım ortalamasının yüksek olması, algılanan etkinin olumsuz olduğu görüşünün hakim olduğunun göstergesidir. Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında, ekonomik etkilere yönelik ifadelerden en yüksek ortalamaya sahip olanlar; "Arap turistlere konut ve arsa satışı artmaktadır" ($\bar{x}=4,64$), "Sapanca'da emlak fiyatlarının aşırı yükselmesine neden olmaktadır" ($\bar{x}=4,42$), "Sapanca'da birçok ürün ve hizmetin fiyatı artmaktadır" ($\bar{x}= 4,22$), "Hediyelik eşya sektörünün canlanmasını sağlamaktadır" ($\bar{x}= 3,85$) şeklindedir. En düşük katılım ortalamasına sahip ifadeler ise; "Sapanca'da birçok kişiye iş imkânı sağlamaktadır" ($\bar{x}=2,55$),

“Sapanca’da Arap turistlerin fazla para harcamaları sayesinde yaşam standartlarımız hızlı bir şekilde yükselmektedir”(x̄=2,55), “Sapanca’ya zenginlik getirmektedir”(x̄=2,72) ifadeleridir. Çevresel etkilere yönelik ifadelerden en yüksek ortalamaya sahip olanlar; “Sahilin, parkların rahatsız edici bir şekilde kalabalıklaşmasına neden olmaktadır” (x̄= 4,29), “Sapanca’nın dokusu bozulmaktadır”(x̄=3,86), “Trafik yoğunluğuna neden olmaktadır” (x̄= 3,80) ifadeleri iken, “Sapanca’da doğal kaynakların tahribatına neden olmaktadır” (x̄=2,76) ifadesi en düşük ortalamaya sahiptir. Sosyo-kültürel etkilere yönelik ifadelerden en düşük ortalamaya sahip olanlar; “Arap turistlerden yeni bilgiler öğrenilmektedir”(x̄=2,34), “Arap turistlerle bir arada olmak mükemmel bir deneyim”(x̄=2,41), “Arap turistler ile yerel halk arasında kültür alışverişi sağlamaktadır”(x̄= 2,51),“Sapanca’nın geleneksel kültüründe olumsuz değişmelere neden olmaktadır”(x̄= 2,89) ifadeleridir.

Yörede yaşayanların, “Genel olarak değerlendirdiğimde, Arap turistlerin ziyaretleri Sapanca halkına yarardan çok zarar vermektedir”(x̄= 4,05) ifadesine katılım ortalamasının da yüksek olduğu görülmektedir. Yani yörede yaşayanlar tarafından Arap turistlerin ziyaretlerinin genel olarak yararlı bulunmadığı belirlenmiştir.

Tablo 2: Yerel Halkın İfadelere Verdikleri Yanıtlara İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

İfadeler	Ortalama	Standart Sapma
Sapanca’da Arap turistlerin fazla para harcamaları sayesinde yaşam standartlarımız hızlı bir şekilde yükselmektedir.	2,55	1,28
Sapanca’nın ekonomisi canlanmaktadır.	2,84	1,34
Sapanca’da birçok ürün ve hizmetin fiyatı artmaktadır.	4,22	1,32
Yeni iş olanakları ortaya çıkmaktadır.	3,51	1,24
Sadece küçük gruplara fayda sağlamaktadır	3,03	1,18
Hediyelik eşya sektörünün canlanmasını sağlamaktadır.	3,85	0,82
Sapanca’da birçok kişiye iş imkânı sağlamaktadır.	2,55	0,94
Sapanca’ya zenginlik getirmektedir.	2,72	1,34
Sapanca’da emlak fiyatlarının aşırı yükselmesine neden olmaktadır.	4,42	0,68
Arap turistlerle bir arada olmak mükemmel bir deneyim.	2,41	0,96
Sapanca’nın geleneksel kültüründe olumsuz değişmelere neden olmaktadır.	2,89	1,19
Sapanca’nın tanınmasına katkı sağlamaktadır.	3,63	1,23
Arap turistler ile yerel halk arasında kültür alışverişi sağlamaktadır.	2,51	1,21

Arap turistlerden yeni bilgiler öğrenilmektedir.	2,34	1,07
Sapanca'da doğal kaynakların tahribatına neden olmaktadır.	2,76	1,33
Sahilin, parkların rahatsız edici bir şekilde kalabalıklaşmasına neden olmaktadır.	4,29	1,04
Çevre kirliliğine yol açmaktadır.	3,40	0,97
Trafik yoğunluğuna neden olmaktadır.	3,80	0,91
Sapanca'nın dokusu bozulmaktadır.	3,86	0,99
Arap turistlere konut ve arsa satışı artmaktadır.	4,64	0,83
Genel olarak değerlendirdiğimde, Arap turistlerin ziyaretleri Sapanca halkına yarardan çok zarar vermektedir.	4,05	0,95
Genel olarak değerlendirdiğimde, Arap turistlerin ziyaretleri Sapanca'ya zarardan çok yarar sağlamaktadır.	3,29	1,25
Ölçeğin Genel Ortalaması: 3,35		
Ölçeğin Standart Sapması: 0,38		
Ölçeğin Güvenilirliği: 0,65		

6.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri Açısından Algılanan Etkilere İlişkin Farklılık Testleri Sonuçları

Sapanca'da yaşayan ve araştırmaya katılanların cinsiyet, öğrenim düzeyi, meslek ve Sapanca'lı olma durumuna göre değerlendirmelerinde algılanan etkilerin istatistiksel açıdan farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla yapılan t testi ve tek faktörlü varyans (Anova) analizi sonuçları Tablo 3 ve Tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 3: Yerel Halkın Cinsiyetine ve Sapanca'lı Olma Durumuna Göre Arap Turistlerin Ziyaretlerine Yönelik Algılarının Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları

Değişkenler	Gruplar	N	Ort.	s.s.	t	Sig.(p)
Cinsiyet	Kadın	112	3,39	0,37	1,23	0,51
	Erkek	272	3,34	0,34		
Sapanca'lı Olma Durumu	Sapanca	292	3,26	0,32	7,61	0,00 *
	Sapanca dışı	92	3,64	0,44		

*p<0,05

Tablo 3'te yerel halkın cinsiyeti ile Arap turistlerin ziyaretlerine yönelik algılarının karşılaştırılmasına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde p<0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunamamıştır (p=0,51). Yani, yerel halkın kadın veya erkek olması, Arap turistlerin ziyaretlerine yönelik algıda farklılık göstermemektedir. Yerel halkın Sapanca'lı olup olmama durumuna göre ise, p<0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur (p=0,00). Sapanca'lı olmayan halk ($\bar{x}$ =3,64) Sapanca'lı halka göre ($\bar{x}$ =3,26) Arap turistlerin ziyaretlerinin etkilerini daha olumlu algılamaktadırlar.

Tablo 4'e göre, yerel halkın mesleklerine göre karşılaştırılmasına ilişkin Anova testi sonuçları incelendiğinde $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur ($p=0,02$). Yapılan Tukey testi sonucunda, öğretmenler ($\bar{x}=3,60$) esnaflara ($\bar{x}=3,31$) ve turizm çalışanlarına göre ($\bar{x}=3,21$) daha olumlu algılamaktadır. Yerel halkın öğrenim düzeylerine göre karşılaştırılmasına ilişkin Anova testi sonuçları incelendiğinde ise, $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur ($p=0,00$). Yapılan Tukey testi sonucunda, ilköğretim mezunu olanlar ($\bar{x}=3,54$) önlisans mezunlarına göre ($\bar{x}=3,23$), lise mezunu olanlar ($\bar{x}=3,38$), önlisans mezunlarına göre ($\bar{x}=3,23$) daha olumlu algılamaktadır.

Tablo 4: Yerel Halkın Mesleklerine ve Öğrenim Düzeylerine Göre Arap Turistlerin Ziyaretlerine Yönelik Algılarının Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Değişkenler	Gruplar	N	Ort.	s.s.	F	Sig. (p)	Tukey
Meslek	Öğrenci(a)	55	3,37	0,40	2,96	0,02*	e>d,h
	Kamu Personeli(b)	22	3,25	0,15			
	İşçi(c)	79	3,40	0,41			
	Esnaf(d)	107	3,31	0,44			
	Öğretmen(e)	22	3,60	0,35			
	Ev Hanımı(f)	20	3,52	0,22			
	Emekli(g)	16	3,45	0,34			
	Turizm Çalışanı(h)	28	3,21	0,18			
	Turizm Esnafı(i)	15	3,20	0,23			
Eğitim	İlköğretim (a)	48	3,54	0,48	6,10	0,00*	a>c b>c
	Lise(b)	201	3,38	0,29			
	Önlisans(c)	112	3,23	0,46			
	Lisans(d)	20	3,32	0,17			

* $p < 0,05$

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizmin geliştiği bir yörede ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel birçok değişiklik yaşanmaktadır. Yörede yaşayan halk bu değişiklikleri olumlu ya da olumsuz algılayabilmektedir. Eğer olumsuz algılanıyorsa ve olumsuz tutum sergileniyorsa turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması oldukça güçtür. Bu düşünceden yola çıkarak son yıllarda Arap turistlerin gözde ziyaret yerlerinden biri olan Sapanca'ya yönelik bir araştırma yapılmıştır. Sapanca, sahip olduğu turistik arz kaynakları ile binlerce Arap turistin ziyaret merkezi haline gelmiştir. Tur firmaları tarafından düzenlenen tur programları ile birlikte yöreye gelen Arap

turistler, doğal güzelliklere duydukları hayranlık sonucunda yörede bulunma sürelerini de uzatmaya başlamışlardır. Son zamanlarda, yörede Araplara yönelik konut ve arsa satışları da artmıştır. Genellikle bahar aylarında seyahate çıkmaya başlayan, mücevher alışverişine meraklı olan, Avrupalı turistlere göre 4 kat daha fazla harcama yapan ve bu özellikler ile önemli bir kaynak pazar haline gelen (Şahin ve Cesur, 2016) Arap turistlerin Sapanca'ya ziyaretlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için birtakım önlemler alınması gerekmektedir. Nisan ayında Arap Turizm Örgütü Başkanı ve Yemen Turizm Bakanı'nın Sakarya'yı ziyaretlerinin ana teması Sapanca olmuştur. Ülkelerinden daha fazla turist ve daha fazla turizme yönelik yatırımcı getirmek için çalışmalar yaptıklarını belirtmişlerdir. Her ne kadar yöneticiler ve plancılar gerekli girişimler de bulunsa da yerel halkın turizmi benimsemesi gerekmektedir. Oysa ki yapılan araştırma sonucunda, bu ziyaretlerin Sapanca halkına yarardan çok zarar vermekte olduğu görüşünün hakim olduğu belirlenmiştir. Bu zararların neler olduğunun belirlenmesine yönelik çalışmalar yapıp gerekli önlemler alınmalıdır. Özellikle, halkın ekonomik ve çevresel etkilere yönelik olumlu görüş içerisinde olmadıkları tespit edilmiştir. Sahilin, parkların rahatsız edici bir şekilde kalabalıklaştığı, trafik yoğunluğu yaşandığı, Sapanca'nın dokusunun bozulduğu yönünde olumsuz çevresel görüşe sahiptirler. Sapanca'nın özellikle sahilinin aşırı kalabalıklaşması hem halkın hem de yöreye gününbirlik gelen diğer ziyaretçilerin memnuniyetsizliğine neden olmaktadır. Sapanca, her yeri eşsiz güzelliklere sahip, farklı turizm çeşitlerinin geliştirilebileceği, çok çeşitli aktivitelerin yapılabileceği bir yöredir. Buna yönelik projeler geliştirilerek, sahildeki kalabalığın her yere dağılması sağlanabilir. Arap turistlerin harcama oranlarının yüksek olduğu bilinmektedir. Fakat yapılan araştırma sonucunda, Sapanca'da yaşayanların yaşam standartlarının yükselmediği, Sapanca'nın ekonomisinin canlanmadığı, halka çok fazla iş imkânı yaratmadığı ve Sapanca'ya zenginlik getirmediği yönünde olumsuz ekonomik görüşe sahiptirler. Arap turistlerin daha fazla alışveriş yapmalarını sağlayacak cazip yatırımların artırılması gerekmektedir. Kültürel etki boyutuyla değerlendirme yapıldığında ise, "Arap turistler ile yerel halk arasında kültür alışverişi sağlamaktadır.", "Arap turistlerden yeni bilgiler öğrenilmektedir." ifadelerine katılım oranlarının düşük olması yerel halk ve Arapların etkileşiminin yeterli düzeyde olmadığını çağrıştırmaktadır. "Sapanca'nın geleneksel kültüründe olumsuz değişmelere neden olmaktadır" ifadesine katılımın düşük olması ise, olumlu bir algı olarak görülmektedir. Arap kültürüne yakınlık böyle bir algı oluşmasına neden olabilir. Araştırma bulgularında en yüksek ortalamaya sahip olan ifadeler ise, Arap turistlere konut ve arsa satışı arttığı, Sapanca'da emlak fiyatlarının aşırı yükselmesine neden olduğudur. Yapılan görüşmeler sonucunda bu durum, konut ve arsa satışından gelir sağlayanlar için bir avantajken, halk genel olarak bundan rahatsızdır.

Yapılan araştırma sonucunda, yerel halkın Arap turistlerin ziyaretlerinden beklenen olumlu etkileri algılamadıkları tespit edilmiştir. Turizm planlamacılarının ve yerel yönetimlerin bu konuyu dikkate almaları önemlidir. Halkın olumlu tutum içerisinde olmaması gelecekte bu ziyaretlerin seyrini olumsuz etkileyebilir. Yerel halk, turizm ve Arap turistlerin ziyaretlerinin yöre için önemine yönelik bilgilendirilmelidir.

Yukarı da belirtildiği gibi, Sapanca her ne kadar Arap turistler için gözde ziyaret yerlerinden biri olsa da, yapılan araştırma sırasında yörede yaşayanlar artık eskisi kadar turist gelmediğini düşünmektedir. Sapanca bir zamanlar iç turizmde yaşadığı gelişmeyi çeşitli nedenlerden dolayı fırsata dönüştürememiş ve gerileme yaşamıştır. Aynı durumun Arap turizmi için yaşanmaması ve turizmin olumlu etkilerini artırabilmek için yukarıda bahsedilen önlemlerin alınması şarttır.

KAYNAKÇA

- Akova, O. (2006). “Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2,(1).
- Alaeddinoğlu, F. (2007). “Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5,(1). 1-16.
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım E. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yay.
- Ap, J. (2014). “Residents' Perceptions on Tourism Impacts.” *Annals of Tourism Research*, 19,(4). 665-690.
- Avcıkurt, C.(2003). *Turizm Sosyolojisi*, Ankara: Detay Yayıncılık
- Avcıkurt, C.(2015). *Turizm Sosyolojisi*, Ankara: Detay Yayıncılık
- Bayram, Y. (2016). “Türk-Arap İlişkileri Bağlamında Türk Toplumunda Değişen Arap İmajının Turizme Yönelik Haber Çerçevesinde Temsili”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 43,(9). 1683-1967.
- Boğan, E., ve Sarıışık, M. (2016). “Yerel Halkın Turizm Faaliyetine Yönelik Görüş ve Algılamalarının Belirlenmesi Üzerine Alanya’da Bir Araştırma”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12. 326-342.
- Butler, R. W.(1980)“The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources”, *Canadian Geographer*, 24.5-12.
- Cengiz, E. ve Kırbir, F.(2007). “Yerel Halk Tarafından Algılanan Toplam Turizm Etkisi İle Turizm Desteği Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Model Önerisi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1). 19-37.
- Çalışkan, U., ve Tütüncü, Ö. (2008). “Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması”, *IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*. 128-148.
- Doğan, H., ve Üngüren, E. (2012). “Yerel Halkın Isparta Turizmine Yönelik Görüşleri Üzerine Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1). 103-122.

- Doğanlı, B. (2006). “Turizmde Destinasyon Markalaşması ve Antalya Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi”, İşletme Bölümü Doktora Tezi.
- Eymen, E., U. (2007). SPSS 15.0 Veri Analiz Yöntemleri. İstatistik Merkezi Yayın No:1, www.istatistikmerkezi.com.
- Gümüş, N., ve Özüpekçe, S. (2009). “Foça’da Turizmin Ekonomik, Sosyal, Kültürel ve Çevresel Etkilerine Yönelik Yerel Halkın Görüşleri”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(6). 399-417.
- Hacıoğlu, N., ve Saylan, U. (2014). “Arap Baharının Turizme Yansımaları Arap Ülkeleri ve Türkiye”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aralık, 32(17). 55-79.
- Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, <http://www.tuik.gov.tr> (18.01.2017)
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Sınır Giriş Çıkış İstatistikleri, <http://www.yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html> (06.02.2018)
- Kalaycı, Ş. (2006). (Ed.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara:Asil Yayın Dağıtım
- Mengü, C. (2012). “Türkiye- Arap Dünyası Turizm İlişkilerinde Durum ve Beklentiler”, *Ortadoğu Analiz*, Haziran, 42(4). 102-112.
- Nuroğlu, E. (2013). “Dizi Turizmi: Orta Doğu ve Balkanlar’dan Gelen Turistlerin Türkiye’yi Ziyaret Kararında Türk Dizileri Ne Kadar Etkili?”, 5. *Uluslararası İstanbul İktisatçılar Zirvesi*, Aralık. 1-12.
- Sarı, Y., ve Yıldırım, G. (2015). “Türkiye Turizmi Bağlamında Ortadoğu Pazarı Üzerine Bir Araştırma”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(1).
- Şahin, S., ve Cesur, E. (2016). “Turistlerin Şikayet Davranışları ve Şikayetlerin Çözümüne Yönelik Beklenti Farklılıkları”, *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 42(9). 2033-2045.
- T.C. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, <http://www.baka.org.tr/uploads/32034768862650Korfez-TurizmStratejileri.pdf> (01.02.2018)
- Türker, Ö., G., ve Türker, A. (2014). “Yerel Halkın Turizm Etkilerini Algılama Düzeyi Turizm Desteğini Nasıl Etkiler: Dalyan Destinasyonu Örneği.” *Electronic Journal of Vocational Colleges*, Mayıs, 4(1). 81-98.
- Ural, A.ve Kılıç,İ.(2013), *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*,Ankara: Detay Yayıncılık
- Yoon, Y., Gursoy, D., ve S.Chen, J. (2001). “Validating a Tourism Development Theory With Structural Equation Modeling”, *Tourism Management*, Ağustos, 22(4). 363-372.
- Zengin, B., Yıldırım, R., ve Bilgiçli, İ. (2014). “Sakarya’ya Gelen Ortadoğu Kökenli Turistlerin Talep Profiline Yönelik Bir Araştırma”, XIII. Geleneksel Turizm Paneli, Nisan, 1.